

“Dani evropskog naslijeđa” - promocija kulturnog blaga općine Gračanica

Mirsad OMERČIĆ

„DANI EVROPSKOG naslijeđa“ je kulturna manifestacija koja je već osam puta do sada bila uspješno organizovana u Federaciji Bosne i Hercegovine. Ona je dio opšteg kulturnog programa Savjeta Evrope u kome učestvuje i Bosna i Hercegovina kao njego-va članica. Ovogodišnja manifestacija odvijala se u okviru kampanje „Kulturna baština kao komunikacija“. Cilj kampanje bio je da afirmiše zaštitu našeg i evropskog kulturnog i prirodnog naslijeđa, ali i da promoviše svijest o njemu. Centralna manifestacija, Devetih po redu, “Dana evropskog naslijeđa” održana je u Tuzli od 19. do 25. septembra 2005. godine. Tokom tih sedam dana postavljeno je više izložbi u Bosanskom kulturnom centru, Međunarodnoj galeriji portreta i Međunarodnom ateljeu „Ismet Mujezinović“. U hotelu „Tuzla“ održan je Okrugli sto sa više prigodnih predavanja na temu bogatog bosanskohercegovačkog kulturno-historijskog naslijeđa. Cjelokupna manifestacija bila je popraćena posjetom velikog broja građana, zatim gostiju iz kulturnog i političkog života, te predstavnika brojnih elektronskih i printanih medija iz cijele Bosne i Hercegovine. U okviru svih tih dešavanja u Tuzli, svoje mjesto našlo je i bogato kulturno-historijsko naslijeđe općine Gračanica.

Uz sve ovo, treba napomenuti da se ove godine obilježava pedeset godina od donošenja evropske Konvencije o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba (Haška konvencija).

U svim tim dešavanjima na “Danima evropskog naslijeđa”, što se tiče područja općine Gračanica, prvenstveno su došli do izražaja brojni predmeti iz prahistorije, odnosno gračaničko arheološko bogatstvo. S tim u vezi treba naglasiti da su u periodu od sredine pedesetih do sredine osamdesetih godina 20. vijeka na području gračaničke općine vršena detaljna sondažna i sistematska arheološka iskopavanja i istraživanja, a bilo je mnogo i slučajnih pronalazaka. Od poznatih lokaliteta treba pomenuti slijedeće: *Korića Han*, *Vuknić*, *Muderizovo brdo*, *Bučica* (*Gučica* ili *Kučica*), *Grič*, *Grabovac*, *Crkvine* u *Stjepan polju*, *Pribava*, *Barice* u *Gornjoj Orahovici*, *Sklop* odnosno brdo *Oštrac* u *Pašalićima*, *Monj*, *Vranovići*, *Džakule* i brdo *Češljug* u *Lendićima*¹. Općina Gračanica, dakle, obiluje arheološkim lokalitetima i nije teško uočiti da je njeno uže urbano jezgro okruženo tim lokalitetima.

Na izložbi pod nazivom „Kulturne komunikacije na području sjeveroistočne Bosne od neolita do antike“ u organizaciji i postavci Muzeja istočne Bosne Tuzla, predstavljeno je nekoliko zaista reprezentativnih arheoloških eksponata sa područja općine Gračanica.

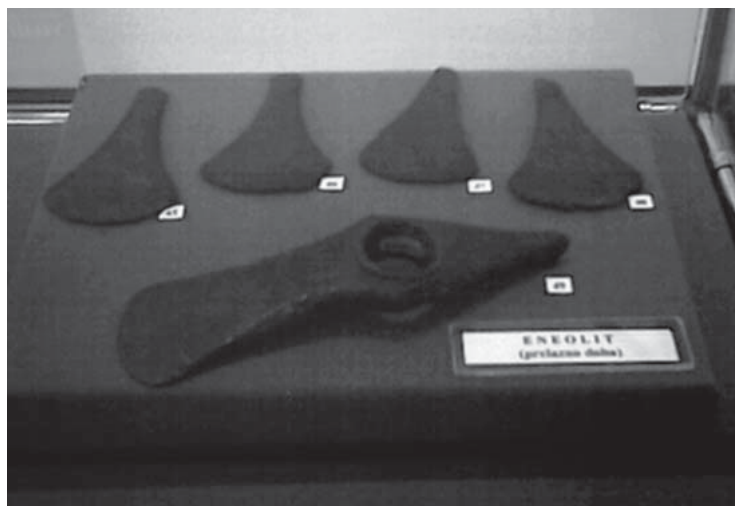
Hronološki gledano, najprije treba spomenuti *kupasti keramički teg sa probušenom rupom* i *keramički teg ovalnog oblika koji je probijen po sredini*. Oba predmeta su pronađena prilikom arheološkog iskopavanja koje je predvodila Milica D. Kosorić na lokalitetu

Kratak arheološko-historijski prikaz izložbe
a) Arheološko bogatstvo

1 Dokumentacija arheološkog odjeljenja Muzeja istočne Bosne Tuzla.

Korića Han, 1972. godine¹. Pripadaju mlađoj vinčanskoj kulturi². Vinčanska kultura je najrasprostranjenija neolitska kultura na Balkanu. Etničke zajednice vinčanske kulture došle su u naglom prodoru iz Male Azije na prostor centralnog Balkana. Njihov dolazak je značio kraj starijeg neolita i početak nove neolitske ere. Arheološki lokalitet Korića Han je, za sada, najzapadnije pronađeno nalazište od ukupno 23 lokaliteta vinčanskog neolita u sjeveroistočnoj Bosni. Vremenski pripada mlađem neolitu koji, po periodizaciji čuvenog arheologa Alojza Benca, datira od 2500/2400 godina do početka drugog milenijuma p. n. e.³

Na izložbi su predstavljene i četiri *bakarne sjekire*, koje su pronađene u Vranovićima 1957. godine (Slika 1.). Pripadaju vučedolskoj kulturi⁴, odnosno prahistorijskom periodu eneolita (bakarno i bronzano doba) koji je, okvirno, vremenski trajao od kraja trećeg do početka prvog milenijuma p. n. e. Sjekire su tanke, pljosnato livene, „lepezaste“, sa uskim, posve istanjenim vrhom za nasadivanje na dršku i širokim konveksnim

Slika 1. Bakarne sjekirice iz Vranovića i bakarna alatka iz Džakula

sječivom⁵. Isti primjerci bakarnih sjekira sa istog lokaliteta mogu se vidjeti i u postavljenoj izložbi u Zavičajnoj zbirci u Bosanskom kulturnom centru u Gračanici. Ukupno ih je pronađeno 16, a do danas se sačuvalo 10. Dvije se nalaze u Zemaljskom Muzeju u Sarajevu, pet u Muzeju istočne Bosne u Tuzli i tri u Zavičajnoj zbirci u Bosanskog kulturnog centra u Gračanici. Spomenute četiri sjekire predstavljaju vrlo vrijedne arheološke eksponate. One, između ostalog, svjedoče o širenju vučedolske kulture koja je u prahistoriji obuhvatala prostor današnje Evrope, te o pojavi prvih metalurga, 500 godina prije nego što su se oni javili u drugim onovremenim civilizacijama, kao što su Mezopotamija i Egipat. Vučedolska kultura se po svojim karakteristikama smatra reprezentativnom kulturom cjelokupnog eneolita na prostorima bivše Jugoslavije. O značaju bakarnih sjekira iz Vranovića svjedoči i zahtjev vrsnog poznavaoa i istraživača vučedolske kulture Aleksandra Durmana, koji, pored materijala dobavljenog iz Turske i Crne Gore, potražuje i bakarne sjekire od pomenutih kulturnih institucija za izložbu „Simbol boga i kralja“ koja će biti postavljena u Galeriji „Klovićevi dvori“ iz Zagreba, u decembru ove godine. Tom se izložbom Evropa želi upozoriti na njezinu prvu civilizaciju koja se razvija istovremeno

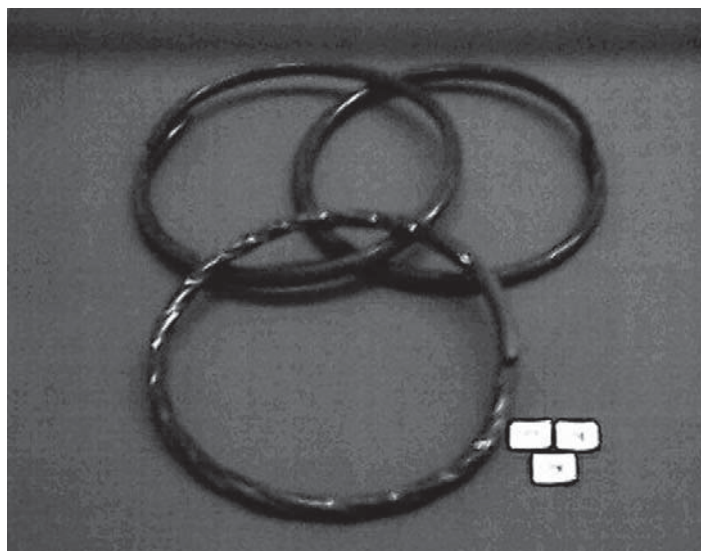
1 Detaljna arheološka rekognosciranja i iskopavanja na lokalitetu Korića Han vršena su u toku 1971., 1972., 1974. i 1975. godine. O ovome detaljnije vidjeti u: Milica D.Kosorić, Sondažno rekognosciranje lokaliteta Korića Han u Gračanici, *Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne*, Knjiga IX, Muzej istočne Bosne, Tuzla, 1972.

2 Vinčanska kultura dobila je naziv po eponimnom lokalitetu Vinča kod Beograda.

3 Vrlo je nezahvalno vremenski određivati starost neolitskih lokaliteta budući da se i danas među evropskim arheolozima vodi velika rasprava o periodizaciji neolita na prostoru Evrope. Uzima se okvirno da je arheološko nalazište Korića Han staro između 4000 i 5000. godina.

4 Vučedolska kultura je dobila naziv po eponimnom lokalitetu Vučedol, 6km istočno od Vukovara.

5 Borivoj Čović, Nekoliko manjih preistorijskih nalaza iz BiH, *Glasnik Zemaljskog muzeja - Arheologija*, Knjiga XII, Sarajevo, 1957., str 245.

Slika 2. Tri bronzane livene naukvice sa lokaliteta Monj

Slika 3. Dvije bronzane ogrlice sa lokaliteta Monj

kad i dobro poznate kulture Mezopotamije i Egipta. Nije beznačajno spomenuti da se, prema mišljenjima stručnjaka iz Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine, vrijednost tih sjekira procjenjuje na oko 1000 eura po komadu.

Od ukupno 16 arheoloških eksponata, predstavljenih na spomenutoj izložbi, a pronađenih na području općine Gračanica, svoje mjesto je našla i *bakarna alatka sa rupom za nasadićivanje*, pronađena kao pojedinačni nalaz u selu Džakulama 1955. godine. (Slika 1.). Na najširem dijelu alatke nalazi se otvor za nasadićivanje. Jedan krak je duži i širi, sa zaobljenom oštricom, širine 6,2 cm, a drugi krak alatke je znatno kraći, sa ve-

oma uskom oštricom (2,1 cm), postavljenom uzduž na osovinu otvora. Na alatki su vidljivi tragovi livenja u kalupu, a takođe i tragovi kovanja¹. Posebno i najbrojnije arheološko bogatstvo na spomenutoj izložbi koji potiču sa prostora općine Gračanica, bili su arheološki eksponati, pronađeni na brdu Monj kod sela Doborovaca prilikom posumljavanja terena, u novembru 1957. godine². Radi se o sljedećih 9 predmeta: *dvije šuplje bronzane kelt sjekire, bronzano liveno koplje, tri bronzane livene naukvice, bronzana naukvice spiralnog oblika i dvije bronzane ogrlice* (Slike 2. i 3.). Treba naglasiti da je na brdu Monj u jednoj ostavi nađeno ukupno 39 bronzanih predmeta.

b) Prahistorijske i historijske utvrde

Ni održavanje Okruglog stola pod nazivom "Metodologija obnove objekata kulturnog naslijeđa poslije rata 1992. - 1995.", nije moglo proći bez tematiziranja kulturno-historijskog naslijeđa općine Gračanica.³ Poznati istraživač prošlosti šireg gračaničkog kraja, profesor Rusmir Djedović, održao je

zapaženo multidisciplinarno predavanje na temu "Tipovi prahistorijskih i historijskih utvrda na području Tuzlanskog kantona", u kojem se, pored ostalog, osvrnuo i na historijsko-urbane tipove utvrda na prostoru općine Gračanica.⁴ Tipološki posmatrano,

1 Isto, str. 245-246.

2 Opširnije vidjeti u: Radmila Jovanović, Dve preistoriske ostave iz severoistočne Bosne, *Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne*, Knjiga II, Muzej istočne Bosne, Tuzla, 1958.

3 čeka se da će svi radovi sa tog Okruglog stola uskoro biti objavljeni u posebnom Zborniku u izdanju Federalnog ministarstva za kulturu i sport/šport

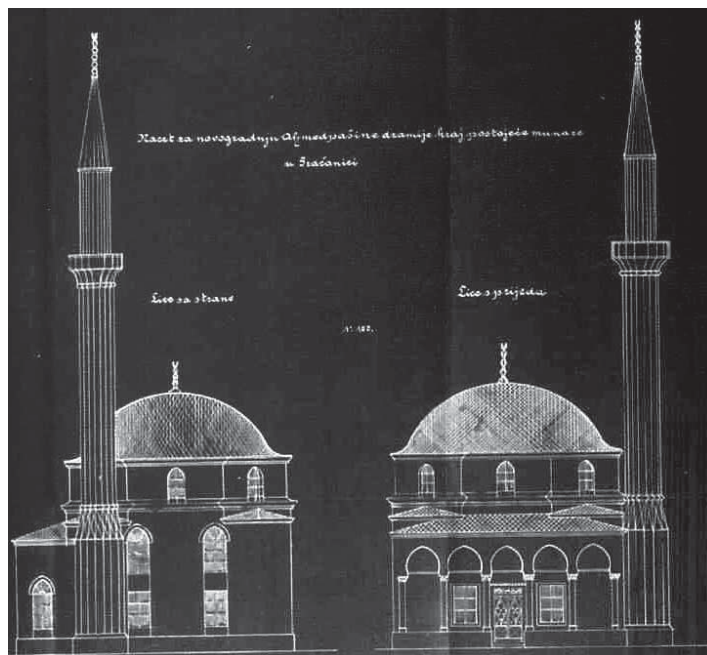
4 Ovom prilikom izražavam zahvalnost profesoru Djedoviću na ustupljenom rukopisu članka.

pomenute su prahistorijske gradine iz vremena eneolita i željeznog doba na brdima Vuknić i Bučica, zatim lokalitet brda Kaštijelj (lat. castellutvrda) u Džakulama, čije ime upućuje na postojanje rimske utvrde. Od srednjovjekovnih gradova, istaknut je grad Sokol u istoimenom selu, od turskih utvrda takođe Sokol, a od turskih palanki, kao vrlo interesantnog i specifičnog tipa utvrde, pominje se da je jedan dio gračaničkog naselja u 16. vijeku bio unutar tog tipa utvrde. U završnom dijelu svog rada profesor Djedović govori o brojnim toponimima na području općine Gračanica koji upućuju na postojanje manjih turskih utvrda kao što su kule, odžaci i karaule.

U izlaganju dipl. ing. arh. Jasne Burnazović na tom Okruglom stolu, u okviru šireg konteksta, pored ostalog, vizuelno je prikazan i geografski raspored četiri nacionalna spomenika općine Gračanica.

c) Kulturno-historijsko naslijeđe iz osmanskog i austrougarskog perioda

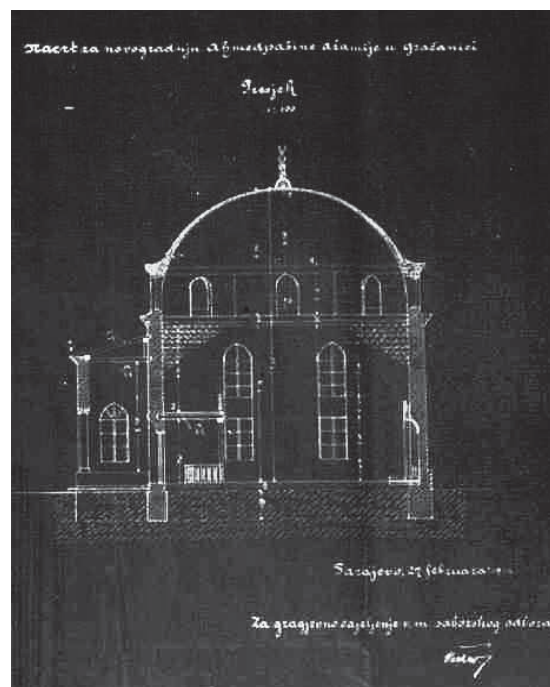
Od kulturno-historijskih objekata po kojima je Gračanica prepoznatljiva, na manifestaciji "Dani evropskog naslijeđa" prikazana je i Ahmed-pašina ili Bijela džamija. Ovaj reprezentativni sakralni objekat predstavljen je na jednom panou izložbe sa nacrtom koji se sastoji od tri crteža i jedne slike današnjeg izgleda džamije. Naziv izložbe je "Projekti (skice i planovi) sakralnih objekata u fondovima Arhiva Bosne i Hercegovine 1878. – 1918." u organizaciji i postavci Arhiva Bosne i Hercegovine i Arhiva Tuzlanskog kantona. Na pomenutom panou prikazan je "Nacrt za novogradnju Ahmedpašine džamije kraj postojeće munare u Gračanici". Nacrt je završen 27. februara 1914. godine i predat Građevinskom odjeljenju saborskog odbora u Sarajevu. Izradio ga je arhitekta Josef Czerny. Rađen je u omjeru 1:100, a na njemu je arhitektonski prikazan obje-

Slika 4. Nacrt za novogradnju Ahmedpašine džamije kraj postojeće munare u Gračanici - Prikaz objekta sprijeda i sa strane

kat džamije s prednje i s bočne strane, te dat presjek objekta bez munare (Slike 4 i 5).

U vezi sa spomenutim nacrtom, treba naglasiti da je Ahmed-pašina džamija početkom 20. vijeka bila gotovo u ruševnom stanju, pa se moralo pristupiti njenoj obnovi. Munara je obnovljena 1903. godine, a odluka o gradnji džamije donesena 16. 1. 1913.,

Slika 5. Presjek Ahmedpašine džamije bez munare

na sjednici Kotarskog vakufskog povjerenstva u Gračanici, kojem je predsjedavao Ahmetaga Širbegović.¹

Izloženi Nacrt je samo dio ukupne dokumentacije koja je pripremana i realizovana završetkom obnove džamije 1916. godine.

Na izložbi pod nazivom "Razvoj poštanskog saobraćaja u Bosni i Hercegovini, sa posebnim osvrtom na šire tuzlansko područje" u organizaciji Arhiva Tuzlanskog kantona i Istorijskog arhiva Sarajevo, na jednom panelu je, između ostalog, u obliku crteža prikazan i raspored utvrđenih poštanskih linija na širem tuzlanskom području u vrijeme austrougarske uprave (1878. - 1918.). Jedna od četiri utvrđene poštanske linije u to vrijeme bila je i Tuzla - Gračanica.

Zaključak

Kulturno blago općine Gračanica se sve više aktualizira, obrađuje i istražuje, što između ostalog, potvrđuje i kulturna manifestacija "Dani evropskog naslijeđa" i njen ovogodišnji sadržaj, u okviru kojeg je kulturno-historijsko naslijeđe općine Gračanica dobilo važno mjesto. To naslijeđe sve više dobija na svom značaju kako u bosansko-hercegovačkim okvirima, tako i u širim prostorima i kontekstima evropske civilizacije i kulture.

Od cjelokupnog kulturno-historijskog naslijeđa općine Gračanica, prezentiranog na "Danima Evropskog naslijeđa", najzapaženiju ulogu imalo je arheološko bogatstvo. U vremenu kada pojedine kulturne institucije iz Tuzle i Srebrenika, kroz razne projekte i saradnju sa brojnim kulturnim i naučnim institucijama iz Bosne i Hercegovine i Evrope, tematiziraju svoje arheološke lokalitete i čine određene pomake na polju nji-

hovog istraživanja i iskopavanja, bilo bi dobro da i općinske vlasti Gračanice na tom planu poduzmu određene korake, jer općina Gračanica ima zaista brojne arheološke specifičnosti.

Na osnovu spomenutog izlaganja prof. Rusmira Djedovića na temu tipova prahistorijskih i historijskih utvrda na području Tuzlanskog kantona, moguće je, između ostalog, pratiti kontinuitet naseljenosti, razvoj vojno-odbrambenih i strategijsko-fortifikacionih sistema, odnosno tipova utvrda na širem prostoru gračaničke općine. Na osnovu svega toga lakše se može shvatiti vremenski dug kulturni i urbani razvoj šireg gračaničkog kraja. Bilo bi vrlo dobro, u onoj mjeri koliko je to moguće, na osnovu sistematskih i ozbiljnih arheoloških i historijskih istraživanja i uz primjenu savremenih kompjuterskih tehnologija, pokušati rekonstruisati izgled i prošlost svih pomenutih tipova utvrda sa šireg gračaničkog prostora.

Pomenuti Nacrt za novogradnju Ahmedpašine džamije je značajan po tome što, pored toga što je do sada predstavljao neobjavljen arhivski dokumenat, pomaže da lakše shvatimo i pratimo početne faze procesa obnove džamije u periodu od 1914. do 1916. godine.

Općina Gračanica, sa svojim mnogobrojnim arheološkim lokalitetima i raznovrsnim predmetima pronađenim na njima, sa brojnim tipovima sačuvanih i nesačuvanih prahistorijskih i historijskih utvrda, sa četiri nacionalna spomenika i brojnim drugim kulturno-historijskim objektima utilitarnog, sakralnog, odgojno-obrazovnog, vojno-strateškog i drugog značaja, predstavlja nezaobilazni dio cjelokupne kulturne baštine Bosne i Hercegovine i Evrope.

Manifestacija "Dani evropskog naslijeđa", nedvosmisleno nam je još jednom skrenula pažnju na to.

1 Opširnije vidjeti u: Omer Hamzić, Gračaničke džamije - historija i predanje, *Gračanički glasnik*, 5, Gračanica, 1998., 12 - 17.